

dād, emîr-i hâc, emîr-i hares, emîr-i meclis, emîr-i silâh, emîr-i şikâr, emîr-ül-ümerâ gibi birçok tabir mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "emr" md.; *Tâcü'l-'arûs*, "emr" md.; Wensinck, *el-Mu'cenn*, "emr" md.; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 3, 126, 129; İbn Abdülhakem, *Fütâhu Mısr* (Torrey), s. 217-218; Belâzürî, *Ensâb*, IV, 101, 116-117; a.mlf., *Fütâh* (de Goeje), Leiden 1866 — Frankfurt 1992, s. 146; Taberî, *Târîh* (de Goeje), I, 1840-1841, 1881-1884, 2013, 2054, 2532, 2593, 2606, 2634, 2637, 2645, 2662, 2775, 2864, 3057; II, 75, 300, 1140, 1501, 1504, 1636; III, 716-721; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 57, 99-100; Mes'ûdî, *Mürâcû'z-zeheb*, V, 308-312; Kindî, *el-Vülât ve'l-kuğât* (Guest), s. 12-13, 31-32, 35, 49, 62, 65, 72, 76-77, 85, 185 vd., 192, 213, 300, 302, 305; Mâverîdî, *el-Ahkâmü's-sultânîyye* (nşr. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Küveyt 1409/1989, s. 40, 73; Kalkaşendî, *Şubhu'l-'a'sâ*, bk. İndeks; P. K. Hitti, *History of the Arabs*, Hong Kong 1970, s. 330-331; Abdülhay el-Ketânî, *et-Terâttübü'l-İdâriyye*, I, 240-245; Abdülazîz ed-Dürî, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye*, Bağdad 1950, tür.yer.; Hasan İbrâhîm Hasan — Ali İbrâhîm Hasan, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye*, Kahire, ts. (Mektebetü'n-Nehdati'l-Misriyye), s. 151-169; Muhammed Ziyâüddin er-Reyyis, *en-Nazariyyâtü's-siyâsiyyetü'l-İslâmiyye*, Kahire 1979, s. 277-284; Ahmed Fikri, *Kurtuba fi'l-'aşri'l-İslâmî*, İskenderiye 1983, s. 286-290; H. A. R. Gibb, "Al-Mawardi's-Theory of the Caliphate", *Studies on the Civilization of Islam* (nşr. S. J. Shaw — W. R. Pak), Princeton-New Jersey 1982, s. 162-164; Muhammed Hamîdullah, *el-Vesâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1403/1983, s. 338, 424; Ann K. S. Lambton, *State and Government in Medieval Islam*, Oxford 1985, s. 83-102; Abdülkerîm Abduh Hatâmile, *el-Binyetü'l-idâriyye li'd-devleti'l-'Abbâsiyye*, Amman 1406/1985, s. 131-136; Subhî es-Sâlih, *en-Nüzumü'l-İslâmiyye, neş'etühâ ve tejavvürühâ*, Beyrut 1990, s. 286-290.

ABDÜLAZİZ ED-DÜRİ

EMİR-i ALEM

(bk. MİRALEM).

EMİR ALİ, Seyyid

(1849-1928)

Hindistanlı müslüman hukukçu
ve siyasî lider.

8 Nisan 1849'da Hindistan'ın Orissa eyaletinin Cuttack şehrinde doğdu. Hz. Fâtıma'nın soyundan geldiğini iddia eden Horasanlı Şii bir aileye mensup olan Emîr Ali'nin büyük dedesi Ahmed Efdal Han, Nâdir Şah'ın Hindistan seferinde subay olarak görev almış (1739) ve daha sonra Hindistan'a yerleşmişti. Nevvâb Âsafüdevle'nin hizmetinde çalışan dedesi Münevver Ali Han'ın 1820'de vefatı üzerine

babası Saâdet Ali Cuttack şehrine yerleşti. Burada Sambalpür'un asil kişilerinden Şemseddin Han'ın kızı ile evlendi. Bu evlilikten doğan dört çocuktan sonuncusu Emîr Ali'dir.

Emîr Ali, babasının 1856 yılında kole-radan ölümü üzerine annesinin gözetiminde evde özel ders alarak Urduca, Arapça ve Farsça öğrendi; daha sonra Hooghly'deki Muhsiniye Koleji'ne kaydoldu. Öğrenim yıllarında Batılı yazarların eserlerini okudu. Yetişme devresinde daha çok Seyyid Kerâmet Ali'nin tesirinde kaldı. Sanat, hukuk, tarih ve iktisat tahsil ettiği Kalküta Üniversitesi'nden 1867'de mezun oldu. Hukukta yüksek lisans derecesini alan (1869) ilk Bengalli müslüman olarak kazandığı bir devlet bursu ile hukuk tahsilini ilerletmek üzere İngiltere'ye gitti. Bu sırada İngiltere'yi ziyaret eden Hindistanlı meşhur fikir adamı Seyyid Ahmed Han ve oğlu Seyyid Mahmûd ile irtibat kurdu.

1873 yılında hukuk öğrenimini bitiren Emîr Ali İngiltere'de baroya kabul edildi. Bu sırada bazı Avrupalı şarkiyatçıların Hz. Peygamber'e yönelik saldırılarına cevap olmak üzere *A Critical Examination of the Life and Teachings of Mohammed* (Edinburgh 1873) adlı eserini yayımladı. Aynı yıl İngiltere'den dönerek Kalküta Üniversitesi Presidency College'da İslâm hukuku dersleri vermeye başladı. 1877'de, Hindistan halkının dayanışmasını, Hint müslümanlarının menfaatlerini korumayı ve onlara siyasî eğitim vermeyi amaçlayan, İngiltere'ye bağlılık presibine dayanan National Mohammedan Association'u kurdu. Kısa zamanda büyük şehirlerde bu organizasyonun elli üç şubesi açıldı. Bu sırada devam etmekte olan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Osmanlılar için Hindistan'da faaliyetler düzenledi, yardımlar topladı. Daha sonra İslâm şahıs hukuku ile ilgili *The Personal Law of the Mohammedans* (London 1880) adlı kitabını neşretti. 1882'de, müslümanların içinde bulunduğu kötü şartları dile getiren ve koloni idaresinden siyasî ve sosyal haklar talep eden "Central Mohammedan Association of Calcutta and the Memorandum Presented to Lord Ripon" başlıklı bir muhtıra yayımladı. *The Nineteenth Century*'de çıkan "A Cry from the Indian Mohammedans" adlı kendi makalesine dayanan muhtıra o sırada diğer müslüman liderlerden pek ilgi görmedi, fakat Hindü basınının sert tepkilerine yol açtı. İngiliz koloni idare-

sinin tepkisi ise olumluydu. Lord Duffer hükümeti, müslümanların sosyal şartlarının düzeltilmesiyle ilgili bir karar yayımladı. Emîr Ali bu kararı müslümanların Magna Carta'sı olarak kabul eder. 1881-1883 yıllarında Bengal yasama meclisi üyeliği görevini yürüten ve çalışmalarını sebebiyle Genel Valilik Meclisi'ne tayin edilen Emîr Ali 1884'te hukuk profesörü oldu ve hukuk fakültesi dekanlığına getirildi. Burada verdiği derslerin bir kısmı *Mohammedan Law* (Kalküta 1884) adlı kitapta yayımlandı. Aynı yıl Londra'da Little Portland Street'teki Unitarian Kilisesi'nde Isabella Ida ile evlendi. Hindistan'a döndüğünde Kalküta'da hâkim olarak görev aldı. Daha sonra Kalküta Yüksek Mahkemesi başhâkimi oldu (1890) ve emekliliğine kadar (1904) bu görevde kaldı. Bu arada İslâm'da kadının durumunu ele alan *Real Status of Women in Islam* (London 1891) adlı eseriyle birlikte ilk kitabını geliştirerek hazırladığı ünlü çalışması *The Spirit of Islam*'ı (Kalküta 1891; Türkçe trc. Ömer Rıza [Doğrul], *Râh-ı İslâm*, İstanbul 1341, eserin yeni harflerle tarihsiz bir baskısı daha yapılmıştır) ve yine önemli eserlerinden *A Short History of the Saracens* (Kalküta 1898) adlı kitabını yayımladı. Bunlardan bazıları Urduca, Arapça, Farsça ve Malayca gibi birçok dile çevrildi. Bu dönemde çeşitli dergilerde yayımladığı yazılarıyla da Avrupa'da yaygın olan İslâm ve Osmanlı düşmanlığına karşı Avrupalılar'ı aydınlatmaya çalıştı.

Emîr Ali emekli olduktan sonra İngiltere'ye yerleşti. 1906'da İslâm'a göre Hıristiyanlığı değerlendirdiği *Christianity from the Islamic Standpoint* adlı kitabını yayımladı. 6 Mayıs 1908'de Hindistan Müslüman Birliği'nin (All India Muslim League) Londra şubesini açtı. Bu birliğin İngiliz Parlamentosu'ndaki lobi faaliyetleri çok etkili oldu; birçok İngiliz milletvekili bu faaliyetlere katıldı. Emîr Ali, Hindistan İngiliz Valisi Lord Morley'in Hindûlar'la ortak seçimlerde müslümanlara sandalye ayrılması teklifine karşı çıktı ve müslüman seçmenler için bağımsız bir seçim sistemini savundu. Hindistan'da yapılan büyük mitingler sonunda ve Şiblî Nu'mânî, Ağa Han ve Muhammed Ali Cinnah gibi liderlerin de destek vermesiyle müslümanlar için bağımsız seçim sistemi kabul edildi. Bu faaliyetleriyle yer yer İngiliz hükümetinin tepkilerine ve gizli servisin takibatına mâruz kalan Emîr Ali, öte yandan Devlet Danışma Meclisi üyeliğine seçilen ilk

Hintli oldu (1909). Siyasî olarak İngiltere'ye bağlılığı savunan Emîr Ali, 1913'te Hindistan Müslüman Birliği'nde yerinden yönetim konusu gündeme gelmeye başlayınca bu kuruluşta istifaya etti. Trablusgarp ve Balkanlar'da savaşan Osmanlı ordusuna yardım için Londra'da British Red Crescent Society adıyla bir cemiyet kurdu. Londra Merkez Camii'nin kuruluş çalışmalarına katıldı. Birkaç yıl Woking Camii komitesi başkanlığı yaptı. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Hindistan Hilâfet Hareketi'nin Londra'daki öncüsü oldu. 24 Kasım 1923'te Ağa Han'la birlikte yeni Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine hilâfetin ortadan kaldırılmaması için bir mektup yazdı. Ancak mektup Ankara'ya ulaşmadan önce İstanbul'daki bir gazetede (*Tanin*, 5 Aralık 1923) yayımlandı. Bu durum Türk hükûmetinin sert tepkilerine ve tartışmalara yol açtı, üç ay sonra da hilâfet kaldırıldı. Emîr Ali, dünya müslümanlarının çoğunluğunun İngiliz hâkimiyetinde olması dolayısıyla İngiltere kralına da hilâfeti koruması için başvuruda bulundu. 1928 Haziranında, Hint müslümanları için uygulanan bağımsız seçim sisteminin kaldırılmaması yönünde İngiltere kralını uyaran "Memorandum to the Indian Statutory Commission" adlı bildiriye yayımladı. 3 Ağustos 1928'de Sussex'teki (İngiltere) evinde öldü.

Emîr Ali'nin hilâfetle ilgili teşebbüsleri netice vermedi, fakat Hint-İslâm hareketi için yaptıkları ve yazdıkları çok önemli sonuçlar doğurdu. Çağdaşlarının kurtuluşu İngiliz eğitim programında gördüğü bir zamanda siyasî bir organizasyonun gereğini ve önemini ilk farkeden, Hint müslümanlarının ayrı bir kültürel ve siyasî varlık olarak tanınmasını sağlayan lider oldu. Bağımsız Pakistan'a giden yolda ilk adımları Emîr Ali atmıştır. Eserlerinde Avrupalılar'ın İslâm'a yö-

nelik eleştirilerine cevap verirken savunmayla yetinmemiş, gerektiğinde Hıristiyanlığı tenkit ederek modern Batı'nın müslümanların entellektüel mirasına dayandığını vurgulamıştır. Bununla birlikte Emîr Ali genel olarak bilim, rasyonalizm, pozitivizm, hümanizm gibi XIX. yüzyıl İngiliz liberalizmi değerlerinin, Jeremy Benthan, J. Stuart Mill, Herbert Spencer ve J. Cotter Morison gibi düşünürlerin etkisi altında kalmıştır. Bunlardan Mill ve Morison İngiltere'de Comte pozitivizminin temsilcileridir. Bunların din görüşlerini benimseyen Emîr Ali, İslâm'ın Hıristiyanlığa göre daha rasyonalist bir din olduğunu, Hz. Peygamber'in aklın sınırları dışına çıkmadığını savunur. Emîr Ali Kur'an'dan başka bir mucize tanımaz, mi'racı da maddî bir olay olarak kabul etmez. Ona göre Batı rasyonel düşünceyi İslâm'dan öğrenmiştir. Comte'un toplum için gerekli gördüğü din özellikleri İslâm'da bulunmaktadır. İslâm düşüncesinde Mu'tezile okulunun etkisi altında bulunan Emîr Ali Ahmed b. Hanbel'i rasyonelliğe karşı olmakla suçlar.

Yazıları müslümanlardan çok Batılı ilim adamlarına hitap eden Emîr Ali, İslâm tarihinde Fâtımî ve Büveyhîler gibi Şîî hânedanlarını yüceltir ve kültürel katkılarını vurgular. Ona göre Hz. Ali'nin İslâm kültürüne olan katkısı Hz. Peygamber'den hemen sonra gelir. Fakat Hz. Ömer'e de büyük saygı duyar. Şîî olmakla beraber Sünnîliğe bakışı dengelidir. Şîa'daki imâmet ve Sünnîlik'teki hilâfet arasında birlikte var oluş teorisi geliştirir. Osmanlı hilâfetinden yanadır. Öte yandan her türlü modern düşünceye açıktır, meselâ çok evliliğin kaldırılmasını savunur. Emîr Ali'ye göre İslâm siyasî bir sistem olarak demokrasiyi getirmiştir. Fikirlerinin, İslâmî modernizmin iki merkezi olan Hindistan ve Mısır'daki Batı yanlısı aydınlar üzerinde önemli etki-

leri vardır. İslâm'a ve İngiliz İmparatorluğu'na bağlıdır. Bu sebeple onun çalışmaları Doğu-Batı sentezi olarak değerlendirilir.

The Quarterly Review, *The Fortnightly Review* ve *The Nineteenth Century*'de yayımlanmış pek çok makalesi bulunan Emîr Ali'nin ölümünden sonra hatıraları ve diğer yazıları *Memoirs and Other Writings of Syed Ameer Ali* ve *Syed Ameer Ali on Islamic History and Culture* (ed. Razi Wasli, Lahore 1968) başlığı altında iki cilt halinde yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

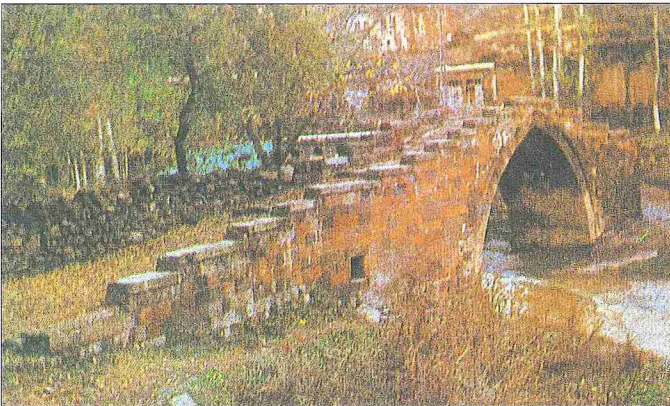
S. V. Fitzgerald, "Syed Ameer Ali", *Dictionary of National Biography*, Oxford 1922-30, s. 18-19; Ahmed Emîn, *Zü'ama'ü'l-İslâh fi'l-âşri'l-hadîs*, Beyrut, ts., s. 139-145; Enver el-Cündî, *Terâcîmü'l-a'âlemi'l-mu'âşirîn*, Kahire 1970, s. 53-58; Aziz Ahmed — G. E. von Grunbaum, *Muslim Self-Statement in India and Pakistan 1857-1968*, Wiesbaden 1970, s. 9-11; G. Allana, *Eminent Muslim Freedom Fighters 1562-1947*, Delhi 1983, s. 161-172; Qamar Hasan, *Muslims in India*, New Delhi 1987, s. 13-14; Mim Kemal Öke, *Hilafet Hareketleri*, Ankara 1991, s. 97-100; Azmi Özcan, *Pan-İslamizm: Osmanlı Devleti, Hindistan Müslümanları ve İngiltere (1877-1914)*, İstanbul 1992, s. 97, 183, 184, 213, 215; A. Yusuf Ali, "Obituary Notice", *JRAS*, IV (1928), s. 986-989; Muinuddin Ahmed Khan, "Ameer Ali; His Life and Work", *IS*, VII/4 (1968), s. 393-400; M. A. Rahim, "Syed Ameer Ali and Muslim Politics in the Subcontinent", *Univercity Studies*, sy. 51, Karachi 1968, s. 49-72; a.m.f., "Syed Ameer Ali and Muslim Politics and Renaissance", *IS*, VII/2 (1968), s. 93-112; S. M. Ali, "Syed Amir Ali", *Journal of the Asiatic Society Pakistan*, sy. 14, Karachi 1969, s. 305-324; Qutbuddin Aziz, "The London Muslim League of 1908", *Pakistan Studies*, II/1-2, London 1983, s. 43-51; Muhammad Yusuf Abbasi, "Ameer Ali's Advocacy of the Turkish Cause and The Reaction of the British Government", *Pakistan Journal of History and Culture*, II, Islamabad 1984, s. 49-54; Abdullah Ahsan, "A Late Nineteenth Century Muslim Response to the Western Criticism of Islam - An Analysis of Amir Ali's Life and Works", *The American Journal of Islamic Social Sciences*, II/2, New York 1985, s. 179-206; *Muslim India*, sy. 32, Delhi 1985, s. 341; W. Cantwell Smith, "Amir 'Ali", *EI²* (İng.), I, 442-443.

ABDULLAH AHSAN

EMİR BAYINDIR KÖPRÜSÜ

Ahlat'ta XV. yüzyılda yapıldığı tahmin edilen köprü.

Emir Bayındır Köprüsü - Ahlat

Van gölü kıyısında, Tahtısüleyman deresi veya Kaşdere denilen akarsuyun üzerinde yer alan ve kitabesi bulunmayan köprünün Akkoyunlu Türkmen beylerinden Emîr Bayındır (ö. 886/1481) tara-